

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 332.025.15

КЛАСТЕРНІ ІНІЦІАТИВИ, ЇХНЯ СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Бойко Т.Ю.

*ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»,
м. Дніпропетровськ*

Необхідність реалізації кластерних ініціатив зумовлена розробкою держави регіональної політики, одним із напрямків якої є підтримка розвитку малого підприємництва в формі створення регіональних кластерів. Метою роботи є визначення економічної сутності «кластерних ініціатив» та розробка організаційно-економічного механізму реалізації таких ініціатив. Задля вирішення мети в роботі автором досліджено трактування поняття «кластерні ініціативи» різними науковцями, за результатами аналізу наведено власне тлумачення визначеного поняття. В роботі були визначені основні характеристики, притаманні кластерним ініціативам, що надало можливості розробити їх класифікацію за різними ознаками і надати характеристику кожному виду кластерних ініціатив. Автором запропоновано структура організаційно-економічного механізму реалізації кластерних ініціатив і надана характеристика кожної його складової. Функціонування такого механізму забезпечить підвищення ефективності реалізації кластерних ініціатив на регіональному рівні, в результаті чого бажаний ефект отримають як всі учасники регіонального кластеру так і регіон в цілому.

Ключові слова: кластерні ініціативи, регіональний кластер, організаційно-економічний механізм, система діагностики, синергетичний ефект, кластерна політика, регіональна політика.

The necessity of realization of cluster initiatives is predefined by development of the state of regional politics, one of directions of that there is support of development of small enterprise in the form of creation of regional clusters. The aim of work is determination of economic essence “cluster to initiatives” them and development of organizationally-economic mechanism of realization of such initiatives. For the sake of decision of aim in-process by an author interpretation of concept “cluster initiatives” is investigational by different scientists, on results an analysis own interpretation over of the defined notion is brought. Basic descriptions inherent

to cluster initiatives were in-process certain, that gave possibilities to work out their classification on different signs and give description to every type of cluster initiatives. It is offered an author structure of organizationally-economic mechanism of realization of cluster initiatives and given description of every his constituent. Functioning of such mechanism will provide the increase of efficiency of realization of cluster initiatives at regional level, as a result of what a desirable effect will be got as all participants regional to the cluster so region on the whole.

Keywords: cluster initiatives, regional cluster, organizationally-economic mechanism, system of diagnostics, synergistical effect, cluster politics, regional politics.

Актуальність проблеми. В сучасних умовах становлення та розвитку регіональної економіки, під впливом кризових умов господарювання, виникає потреба в підтримці та стимулюванню розвитку малого підприємництва, яке є більш мобільним при змінах кон'юнктури ринку. Одною із форм підтримки з боку держави в розвитку малого підприємництва, як свідчить світова практика, є участь органів самоврядування у створенні та функціонуванні нових господарських об'єднань – кластерів. Впровадження таких заходів на регіональному рівні є не чим інакшим як кластерні ініціативи, реалізація яких забезпечить не тільки перспективи розвитку представників малого бізнесу, а і створить умови підвищення конкурентоспроможності регіону. Але реалізація кластерної ініціативи можлива при умовах наявності та функціонування налагодженого організаційно-економічного механізму. Тому питання змісту кластерних ініціатив та структури організаційно-економічного механізму їх реалізації набувають актуальності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Останнім часом в науковому світі достатньо уваги приділяється проблемам та напрямкам реалізації кластерних ініціатив в Україні. Серед наукових робіт доцільно виділити наступні результати дослідження. Внукова Н.М. визначила сучасні передумови формування сприятливого бізнес-середовища для розвитку кластерних ініціатив та обґрунтувала, що найефективніший розвиток кластерних ініціатив на регіональному рівні [1]. Часом пізніше вона з групою вчених визначила кластерні ініціативи як інструментом кластерної політики на державному і регіональному рівнях [2, с. 29-30].

Мартиняк І.О. в своїй роботі визначила, що кластерні ініціативи формуються із незалежних суб'єктів господарювання з метою досягнення спільної мети – досягнення кращих конкурентних позицій на ринку на

основі поширення профільної технології в суміжних галузях. Таким чином під кластерними ініціативами вчений розуміє скоординовані дії, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності і зростання регіонального кластеру, із залученням ключових учасників кластеру: компаній, асоціацій, наукових та навчальних установ та ін. [3, с. 152]. Продіус Ю.І. і Ткаченко А.М. виявили причини повільного впровадження кластерних моделей в Україні, визначили позитивні наслідки впровадження кластерної форми організації підприємств безпосередньо для регіону та обґрунтували необхідність впровадження кластерних ініціатив в Україні [4, с. 138-139]. В роботі Дегтярьової І.О. визначені передумови та пріоритетні завдання органів публічної влади державного і регіонального рівнів щодо розвитку кластерних утворень у регіонах України [5]. Науковець Пуліна Т.В. провела дослідження стратегій розвитку регіонів України на предмет наявності кластерних ініціатив, також дослідила законодавчу базу, що сприяє реалізації кластерних ініціатив [6, с.147-149]. Смерічевська С.В. визначила кластерні ініціативи, як ініціативи які виходять від місцевих органів державної влади і є формою реалізації кластерної політики на регіональному рівні [7]. Тищенко О.П. обґрунтував шляхи та напрями активізації використання кластерного підходу до управління регіональним економічним розвитком та ступень участі держави у підтримці та сприянні розвитку кластерів і кластерних ініціатив [8, с. 27-29]. В роботі Чернелевської О.Л. проаналізовано міжнародний досвід щодо різних підходів до формування кластерних об'єднань з метою їх оптимального функціонування, зафіксовано відмінності окремих типів таких об'єднань з врахуванням специфіки економік кожної країни [9, 35-38]. Нажаль дослідження науковців визначають необхідність реалізації кластерних ініціатив на регіональному рівні, проблеми їх реалізації і майже не приділяють уваги механізму, який забезпечить ефективність реалізації такої ініціативи.

Мета роботи: визначити економічну сутність кластерних ініціатив та розробити структуру організаційно-економічного механізму їх реалізації.

Викладення основного матеріалу дослідження. В рамках виконання завдань регіональної політики України, кожним регіоном розробляються програми щодо реалізації певних соціально-економічних заходів, які забезпечать сталий розвиток регіону. Одним із напрямків регіонального

розвитку є підтримка економічної діяльності представників малого бізнесу. Як свідчить закордонний досвід розвинутих країн, результативними заходами підтримки розвитку малого підприємництва є створення та функціонування кластерних об'єднань регіонального значення. Таку діяльність зі сторони держави щодо кластеризації регіональної економіки можливо вважати кластерними ініціативами. В сучасній економічній науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття «кластерні ініціативи», про що свідчать результати проведеного дослідження, що наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 Підходи різних вчених до поняття «кластерні ініціативи»

Автори	Трактування поняття
Мартиняк І.О. [1]	Кластерні ініціативи – це скоординовані дії, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності і зростання регіонального кластеру, із залученням ключових учасників кластеру: компаній, асоціацій, наукових та навчальних установ та ін..
Пуліна Т. В. [6]	Кластерними ініціативами є регіональні стратегії розвитку, у яких є розробки по впровадженню кластерного підходу в регіональну економіку адміністративно-територіальних одиниць.
Смерічевська С. В. [7]	Кластерні ініціативи – ініціативи які виходять від місцевих органів державної влади і є формою реалізації кластерної політики
Дегтярьова І.О. [5]	Процес утворення кластерів з ініціативи або самих підприємств, або органів влади, проте їх роль може бути визначальною на початковому етапі, коли апробуються правові, організаційні та фінансові умови функціонування кластерів.
Чернилевська О.Л. [9]	В процесі проведення аналізу світового досвіду державної підтримки створення кластерів автор надає визначення кластерним ініціативам, як кластерним проектам, за якими кінцевим результатом традиційного кластера є випуск вже відомої або удосконаленої продукції, яка користується попитом.
Внукова Н. М., Воронін А.В., Притула Н. І. та ін.[2]	Кластерні ініціативи - це новий проектно-орієнтований підхід для стимулювання кластерів та є спеціальним інструментом кластерної політики на державному і регіональному рівнях.

За результатами проведеного аналізу підходів різних вчених до поняття «кластерні ініціативи» можливо виділити наступні основні характеристики:

- суб'єктом кластерної ініціативи є органи державної влади,
- учасниками кластерної ініціативи можуть бути представники бізнесу, фінансової сфери, заклади освіти та науково-дослідницькі

центри, у яких є особиста зацікавленість у співпраці як між собою так і з органами влади;

- напрям реалізації кластерної ініціативи розробляється в рамках регіональної політики держави;
- результатом реалізації кластерної політики є створений регіональний кластер, функціонування якого забезпечить отримання вигоди кожним учасником, а також сприятиме сталого розвитку економіки регіону і підвищенню його конкурентноздатності на світовому рівні.

Таким чином, на нашу думку, кластерні ініціативи представляють собою заходи органів державної влади на регіональному рівні щодо підтримки і забезпечення умов державно-приватного партнерства результатом якого є створення кластерних об'єднань з метою підвищення ефективності господарської діяльності кожного учасника і забезпечення сталого розвитку регіональної економіки.

Розробка кластерних ініціатив вимагає чіткого розуміння мети, завдання та суб'єкта реалізації, тому, на нашу думку необхідно узагальнити класифікацію кластерних ініціатив за різними ознаками (рис. 1)

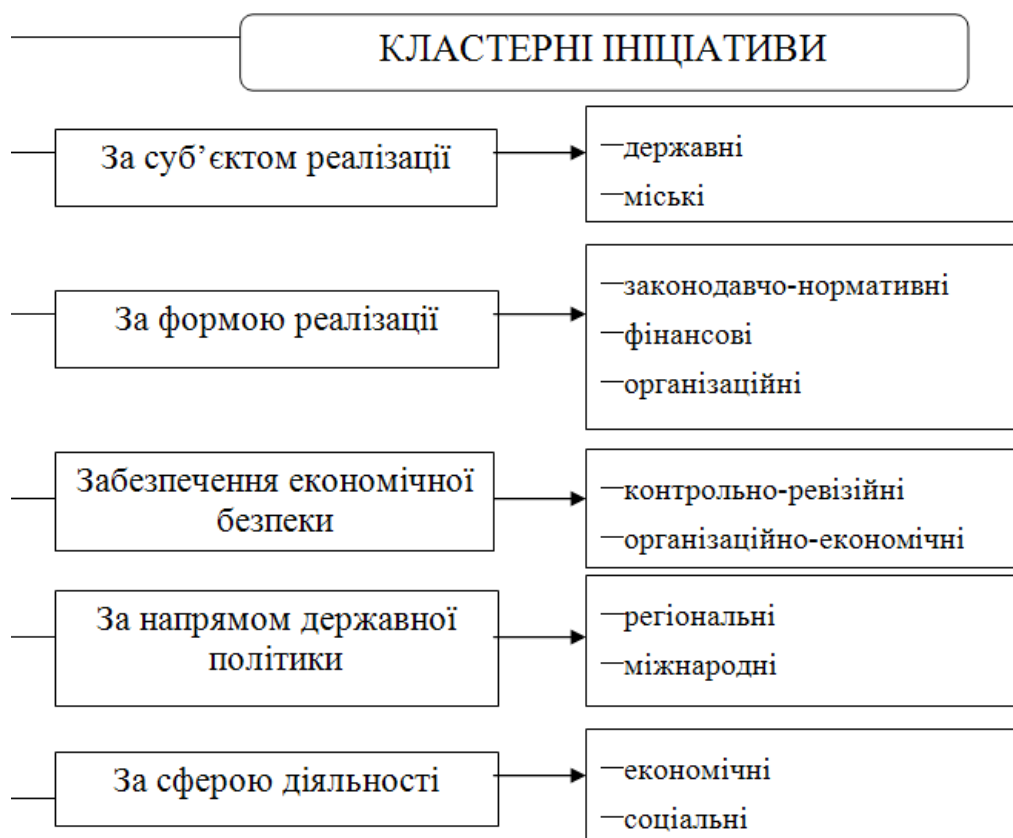

Рис. 1. Класифікація кластерних ініціатив за різними ознаками

На нашу думку ініціаторами кластерних ініціатив є держава в особі або державних органів влади, або органів місцевого самоврядування. Тому і доцільно виділяти державні та міські кластерні ініціативи. За формою реалізації зі сторони органів влади кластерна ініціатива може бути реалізована у вигляді:

- затверджених нормативних документів (указів, законів, положень на державному рівні; програм розвитку, бізнес – проектів на місцевому рівні);
- виділених із бюджету певних обсягів фінансування на реалізацію кластерної ініціативи в формі субсидій, дотацій, субвенцій,
- організації заходів щодо проведення роз'яснювальної роботи, або організації семінарів щодо впровадження нових господарських одиниць «кластерів».

Тому за формою реалізації кластерні ініціативи доцільно класифікувати як законодавчо-нормативні, фінансові та організаційні.

Одною з проблем здійснення регіонального менеджменту є проблеми економічної безпеки суб'єктів господарювання, тому реалізацію кластерної ініціативи доцільно впроваджувати в рамках вдосконалення організації контрольно-ревізійної роботи з боку держави, а також, доцільно реалізовувати кластерні ініціативи щодо участі представників малого бізнесу в тендерах на отримання бюджетних замовлень. Таким чином з позиції забезпечення економічної безпеки доцільно виділяти контрольно-ревізійні та організаційно-економічні кластерні ініціативи. З метою залучення іноземних інвестицій в регіони органи державної влади можуть реалізовувати кластерні ініціативи результатом яких є створення міжнародних кластерних об'єднань. Такі ініціативи пропонуємо називати міжнародні. Інші кластерні ініціативи які реалізуються в межах регіону отримали назву регіональні. За сферою реалізації кластерні ініціативи можуть бути спрямовані на виконання соціальних або економічних функцій держави, тому вони і отримали назву відповідно соціальні або економічні кластерні ініціативи.

Отримання максимального результату в наслідку реалізації кластерної ініціативи, на нашу думку, забезпечується наявністю організаційно-економічного механізму (ОЕМ) їх реалізації. Такий механізм, на нашу думку включає наступні складові: система забезпечення, організаційна

та економічна складова, система діагностики та оцінки результатів реалізації.

Система забезпечення OEM сприяє створенню нормативно - правового поля в рамках якого функціонує регіональний кластер. На стадії зародження кластеру саме система забезпечення виконує функції «стартеру», тобто враховуючи діючі нормативно-законодавчі акти державного та регіонального рівня, оформлюються внутрішні юридичні документи, які забезпечують правове регулювання фінансово-економічної діяльності кластеру. Нажаль на сьогоднішньому етапі розвитку кластерних об'єднань існує ряд проблем щодо забезпечення нормативного поля їх функціонування, а саме:

- недосконалість нормативно-правової бази державного та регіонального рівня щодо створення та функціонування регіональних кластерів;
- відсутність стандартних єдиних договорів співпраці учасників кластеру;
- обмеження повноважень регіональних органів влади щодо правового регулювання фінансово-господарської діяльності кластерів та ін.

Крім того система забезпечення включає модель оцінки привабливості регіону щодо реалізації кластерної ініціативи в формі створення кластерного об'єднання. У відповідності до діючої системи забезпечення OEM формується організаційна та економічна складова реалізації кластерної ініціативи. Організаційна складова забезпечує вибір організаційної структури кластеру, розподіл повноважень та налагодження взаємозв'язків в її межах, організацію комутаційної та інформаційно-аналітичної системи між учасниками об'єднання. Обрана організаційна структура забезпечить виконання функцій управління шляхом створення ефективних механізмів управління кластером. Невід'ємною складовою OEM є економічна складова, яка включає набір інструментів за допомогою яких можливо здійснювати управлінську діяльність щодо регіонального кластеру. Економічна складова напряму залежить від обраної організаційної структури та методів управління. Тому, на нашу думку, при запропонованому наборі методів управління основними інструментами здійснення управлінської діяльності регіонального кластеру є формування: механізму

фінансування, кредитування та інвестування, контролінгу та мотивації.

Організаційно-економічний механізм реалізації кластерної ініціативи обов'язково повинен мати систему діагностики результатів створення регіонального кластеру, при цьому така система включає як показники характеризуючи поточну діяльність кластерного об'єднання, так і показники, за допомогою яких можливо оцінити синергетичні ефекти для кожного учасника і для регіону.

Прямий та зворотній взаємозв'язок всіх складових повинен забезпечуватись через інформаційні потоки, регулювання якими забезпечується функцією обліку і контролю. Обробка отриманої інформації, яка накопичується у визначених раніше складових механізми, приводить до прийняття певного управлінського рішення, яке є результатом функціонування OEM кластерної ініціативи. Нажаль забезпечення зворотного зв'язку стикається з рядом проблем:

- відсутністю єдиної методики щодо оцінки результатів управлінської діяльності регіональних кластерів;
- відсутністю єдиного набору показників оцінки результатів діяльності учасників кластеру;
- тривалість обробки отриманої інформації та недосконалість її оптимізації для користувачів системи управління;
- складність визначення важливішого критерію за яким формується необхідна інформація для користувача та ін.

Таким чином, вирішення проблем функціонування організаційно-економічного механізму забезпечить підвищення ефективності результатів реалізації кластерних ініціатив в регіоні.

Висновки. В рамках дослідження регіонального розвитку України, підтримки малого підприємництва, кластерізації економіки регіонів науковцями використовується поняття «кластерні ініціативи», яке не має єдиного тлумачення. Тому нами запропонована власна його інтерпретація, яка узагальнює в собі основні положення і трактування визначеного поняття науковцями. Впровадження будь якої кластерної ініціативи повинно бути забезпечено організаційно-економічним механізмом (ОЕМ) її реалізації. Розробка OEM дозволить економічно обґрунтувати передумови впровадження кластерної ініціативи, проаналізувати результати її реалізації як для кожного учасника, так і для регіону в цілому, що в

сукупності складає завдання подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Внукова Н.М. Державна промислова політика інноваційного кластерного управління [Електронний ресурс] / Н.М. Внукова // – 2009. - режим доступу: <http://www.inno.kharkov.ua/wp-content/uploads/2009/10/public-industrial-policy-of-innovative-cluster-management.pdf>
2. Фінансові послуги у становленні кластерних ініціатив євро регіону [Текст] : монографія / [Внукова Н. М. та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Внукової Н. М.]. - Х. : ХНЕУ, 2011. - 227 с.
3. Мартиняк І.О. Вплив інноваційної інфраструктури на формування регіональних кластерних ініціатив [Електронний ресурс] / І.О. Мартиняк // – 2011. - режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18246/1/87-Martynyak-152-153.pdf>
4. Продіус Ю.І., Ткаченко А.М. Кластерна форма організації підприємств як головний напрямок регіонального розвитку [Електронний ресурс] / Ю.І. Продіус, А.М. Ткаченко // Економіка: реалії часу. – 2013. - № 1(6). - Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/No1/136-141.pdf>
5. Дегтярьова І.О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України [Електронний ресурс] / І.О. Дегтярьова // – 2013. - Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf>
6. Пуліна Т.В. Інформаційне забезпечення створення та розвитку кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості / Т.В. Пуліна // Бізнес інформ.- 2013. - №5. – с. 145-152
7. Методологія формування національної кластерної політики: (матеріали I Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Актуальні питання підвищення конкурентоспроможності держави, бізнесу і освіти в сучасних економічних умовах») [Електронний ресурс] / С.В. Смерічевська // - 2013. - Режим доступу: http://www.confcontact.com/20130214_econ/6_smerichevska.htm
8. Тищенко О.П. Кластерний підхід до управління регіональним економічним розвитком і перспективи його впровадження в Україні / О.П. Тищенко // Бізнес інформ.- 2013. - №2. – с. 25-30
9. Чернелєвська О.Л. Кластерні об'єднання та теорія економічного зростання на їх основі / О.Л. Чернелєвська // Регіональна економіка. – 2013. - №1. – с. 33-37